

ENCIKLOPEDIJA ŽIVIH

Iztok Osojnik

Telo ljubezni

Fragment o počeznem času poezije*

Naj začnem z zadnjo kitico neke antologijske pesmi, za katero verjamem, da je ni treba posebej predstavljati.

*A voda se odpre
in močna zvezda vzide
in nova ladja pride
in južni otok je.***

Ter dodam navedek, ki jo bo dopolnil.

Stvarstvo je zapuščenost ... Zapuščenost, v kateri nas zapušča Bog, je poseben način njegovega ljubkovanja ... Bog potrpežljivo čaka, da ga bomo

* Pojem počeznega časa sem podrobneje obdelal v enem izmed svojih "mučnih" esejev z naslovom *Incestni prehod*. Gre seveda za že znano "obrnitev" nav-pičnega, linearnega, diahronnega časa v "počezni", "prostorski" čas sinhronije, sočasnosti vseh "pesniških" dogodkov in duhov, ki jih minljivost nepovratno razvršča po liniji preteklost-sedanost-prihodnost. Poezijo doživljam kot nekakšen "časovni stroj", ki mi omogoča, da vstopim v svojem "zdaj" v (njegovo) "sedanjost" kakega že "umrlega" pesnika. Torej vnovični "zdaj" nekega "časovno" že preteklega trenutka (zdaj-a). In seveda hkrati kot so-bivanje, so-odprtost vseh teh "zdajev" v dejanskem zdaj v konkretnem trenutku pesniškega "doživljaja". Razumimo ta počezni čas tudi kot nekakšno komunikacijsko avtocesto, ki nam omogoča "zunaj-časno" komuniciranje z "večnimi sodobniki", kakor pravi temu Max Weber.

** Kajetan Kovič: *Južni otok* (v: *Labrador*, CZ, Ljubljana 1976).

*ljubili.**

S tem vpeljujem pozornost, vzdolž katere je moč seči v intimo pesniškega dejanja. Tu ne raziskujem religioznega doživetja. Izreke gospe Weil sem uporabil v strukturalnem smislu, analogično. Govorim namreč o pesniškemu izkustvu. O nekem bistvenem, toda v metafizičnem smislu nepretresljivem pojavu. O ljubezni v poeziji. Seveda v drugačnem smislu. A naj najprej pojasnim svoje izhodišče.

Pesem je v postničejanskem svetu molitev. In sicer nenavadna. Saj, Bog je mrtev in tako transcendence, h kateri bi se zatekali, pa čeprav ožaloščeni in osramočeni le ob vznožje njenega molka, ni več. In ne samo to. Še globlje je segel nič "zapuščenosti". Tudi samoizrekani jaz kot temelj se je razletel, saj se je izkazalo, da je samo večkrat okoli obrnjeni *objekt-korelat samozavedanja.*"

Tako je ostala le "govorica", ki strukturira sprevrženo videnje mojega sveta. Toda kot parafrazira pesnik – kjer je zapreka, je tudi izhod. S trmasto ostjo pozornosti, ki že vnaprej anticipira neuspeh, se "govoreči" zapičim v "slepo pego" gledanja (kjer je tisti, ki vidi, onkraj "aktov zavesti-subjekta" tudi videni). Ko pesem na neki točki sredi vidnega vdre v temo nevidnega, se spogleda s tistim, ki v njej *spregovori* – četudi nelegitimno. Lakanovci to mesto označijo kot udarec falusa. Gre za mesto, kjer ni nikogar, ki bi ga pričakovali ali ki bi kaj pričakoval. Tak dogodek me doleti kot potres – zavem se ga šele potem. Za pozornost je to precej težka vaja. Pogosto se zazdi, da smo "videli". A ti, ki jih vidimo vedno znova, so le papirnate lutke, nepovezani koščki iz preteklosti, institucionalizirane fantazme, ki jih iščoč samopostavlja v vidno polje, da bi lahko govoril sebi in o sebi (miti, pojmi itd.). Določen z načelom ugodja ravno toliko, kolikor je nezadovoljen. In seveda s tem ujet v zanko, v obsedenost z "Govorico". Zato proč s to navlako, proč s tem uživajočim stavkom, ki pozvanja tako glumaško! Zbrišimo z mize vse te madeže najglobljih subjektov, užitek in veličino prodorne misli, vso to rizomično in sprevračajočo zapletenost v

* Simone Weil: *Trepet in poslušnost*. 2000, str. 72, 74, 75.

** Slavoj Žižek: *Cogito in spolna razlika* (v: Filozofija skozi psihoanalizo VII, "Samozavedanje je objekt"), str. 280 in dalje: "drugi" je izvorno *objekt*, neprosojni madež, ki preprečuje mojo samopresojnost, s tem da utelesi tisto, kar mora biti izključeno, če naj vznikne "Jaz" (str. 284). To je seveda poizvedba znamenite Lacanove verzije *cogita*: Sem, torej (ono) misli. Ali po slovensko: Ta, ki misli, da misli, je mišljen.

strugi starejših podob! Tu vendar nismo le zaradi členjenja nekega znaka, torej le zaradi samorazlaganja. Tu mi gre za več kot pa le za korelativne užitke. Ti tako pridejo že jutri, ko je delo opravljeno in me ni več. Takrat bom vstal drugačen. Zdaj pa se najprej sklonim nežno kot mati nad svojega otroka in pogledam v prazno zibko, da vstanem omotičen od zdajšnje tišine. Spustimo se v ribnik, med navadne vlažne trave.

Tu, utrujen od napornega, pustega dejstva, vznemirjen od smrti, izginem vzdolž neizoblikovanih stavkov, ki stopijo v usta skoz zamišljene oči. Bil sem oster in zahteven, izbirčen. In razumel sem. Kot levji mladič, ki se po dolgem dnevu igra s klobkami volne. Opraviti sem imel z nedolžnimi besedami – na prvi pogled. Zares so nedolžne kot kakšne granate, ki so otrdele v narobe obrnjena zrcala. Čas je samo prostor, ki so ga napolnile, da beroči kot podoba v zrcalu strmi v prazen, zapuščen dan, pred zrcalom pa ni nikogar, da mu vrne preiskujoče, vztrajne poglede. Zapuščen svet, sredi katerega visijo molitve brez nagovorjenega. Samo tiha pozornost, zrenje, ali zamaknjenost (motrenje). To je težko razložiti. Naj poskusim s stopnjujočo analogno negacijo: "Da spoštuješ Boga, kakor da ga vidiš: toda, če Ga ne vidiš, vsaj On vidi tebe."^{*} Jaz ga, kljub vsem svojim naporom, ne vidim (transcendence, jasno). Torej mi ostane zadnji del: vsaj On vidi tebe. Toda ugotovili smo, da v našem svetu Boga ni. Tako ostane na koncu samo okvir, ki izostri mojo dvakrat okleščeno pozornost. In šele v tej optiki lahko zdaj do kraja rečem: Taka molitev nagovarja sredi pustega sveta^{***}. Tišina "govorice" kot subjekt in samota kot njegovo mesto. Goli označevalec in hiša njegovega "ropota". Znotraj tega se razpre-dvigne Kovičeva pesem. Južni otok "je". Kaj je tu zdaj s tem Južnim otokom? Razpne se v duhu, prehitni me s svojo gotovostjo, potrdi preprosto in

^{*} Tu se vzvratno navezujem na sklep eseja. Zato primerjaj to mesto z verzi Rilkejeve pesmi na koncu: *Redkokdaj si se, mati, ti tako nežno smehljala*. In dalje.

^{**} Abdallah al-Ansari al-Harawi: *Postaje putnika prema Bogu* (v: Eva de Vitray Meyerovitch: *Antologija sufijskih tekstov* Naprijed, Zagreb 1988, str. 81). Cel citat se glasi: *Hadit u vezi sa značenjem dolaska u zrenje:* "Predaja kaže da je Gabriel Božjemu poslaniku postavio sledeće pitanje: "Sto znači dobročinstvo?" Ovaj mu je odgovorio: "... kot zgoraj.

^{***}

s temi drobci sem podprl svoje razvaline
zakaj po meri vam bodo. Hieronymo je spet nor.
Datta. Dayadhama. Damyata.

Shantih shantih shantih
T. S. Eliot, *Pusta dežela*, (prev. V. Taufer)

neovrgljivo dejstvo: ljubezen je. To je skoraj telesni občutek. V sredo bitja zareže. Ljubezen med ničvrednimi, navadnimi. In sem sva se napotila. Njo misliva. Ja, seveda vem. Od kod pa zdaj ta ljubezen? Toda počakaj do konca. Naj najprej nekaj pojasnim.

O ljubezni

*Toda človek stanuje v kolibah, z obleko prekriva svojo sramežljivo nagoto, veliko bolj iskren in obziren je, njegov razum pa temelji na tem, da oskrbuje duha kot svečenica nebeški plamen. In zato mu, njemu, ki je podoben bogovom, pripade svoboda in višja moč, da ukazuje in izpolnjuje; zato mu je dana najbolj nevarna od vseh dobrin – jezik, da z njim – ustvarjajoč, uničujoč in propadajoč ter vračajoč se k večno živi učiteljici in materi – priča o tem, kaj on, človek, je; da z njim dokazuje, kako je od nje nasledil, se naučil tisto, kar je v njej najbolj božansko – njeno vseobsegajočo ljubezen.**

Tu torej tako izpostavljam pojav "pesniške ljubezni". Kot človeško mero, kot dejstvo, kot ključno eksistencialijo. Vem, ponekod razmetano in nespretno razvijam svojo misel. A govorim. In to objavljam. Saj s tem v mrežo svojega časa zalučam pest semen, za katera vem, da se bodo prijala. Ne sprašujte me, od kod! Vem! Prisluhnite!

Ljubezen je gotovo poleg denarja ena od osrednjih tem našega časa. Zato še toliko bolj začudi, da nimamo zdravorazumske razprave o njej. Gotovo je (ljubezen) tudi ena najbolj obrabljenih in prekletih besed. Dovolj, da odprem usta, samo kanim oblikovati besedo, ki šele prihaja, pa že plane vame blebetavi orel stoglavega gnusa, tako spolzka je. Zato jo uporabim le s težavo in le v skrajno zagatnih trenutkih. Še takrat je samo to, da se pojavi, že dovolj, da ogrozi negotova tla resnobe. Tako tisto, na kar širokogrudno meri, ostaja slabo ali pa sploh neizrečeno. Potuhnjena pod ohlapno, ali pa osladno dvignjeno roko, ki jo zaman varuje pred posmehom in cenenostjo. Zato sem prisiljen, da najprej počistim džunglo različnih pojmov, ki se vsi zatekajo pod isto besedo.

Vsekakor je prvi pogoj za govorjenje o ljubezni, kot jo vidim tukaj, odstranitev kakršnegakoli sentimentalizma. Plodilnega, verskega, patriotskega, vegetarijanskega itd.

* Friedrich Hölderlin (v: Martin Heidegger: *Mišljenje i pevanje*. Nolit, Beograd 1982, str. 132).

Ljubezen kot silno moč, ki odpre dva tuja (človeka) drug za drugega, razumem kot starodavno dejstvo in kot eno izmed osnovnih sil – istovetno, recimo, elektromagnetni ali gravitacijski. V osnovi same materije deluje ta "živa" nuja po spajanju, po združevanju, po kompleksnem nadaljevanju "dveh v tretjem", po spletanju vedno bolj zamotanih materialnih dejstev v *Knjigo izhodišč* (DNA) nekega prihodnjega *tertium datur*. Ko se znajdemo v delokrogu te fizikalne sile, jo doživljamo kot (erotično) zaljubljenost. Prepričan sem, da je moč simulirati topografski model, ki bo, podobno kot psihoanalitični vzorec, ponazarjal matematično enačbo ljubezenske dogodivščine. Sicer ne vem natanko, zakaj naj bi kaj takega storil. Zdi pa se, da taka vaja nosi s seboj nekaj tistega "alkimističnega" obeta, ki se lahko razvije v izkušnjo. Toda pustiva to. Strukture dogodka v polju ljubezni so različne. Spomniva se, recimo, raznih zgodb iz grške starodavnosti. A o tem sem pisal drugje. O ljubezni kot rodovno-materialni sili, ki poganja mitske motorje arhetipske predzgodovine človeškega sveta, s katerimi se prepleta zmuzljiva, a kompromitirana govorica, ki marsikaj zagotavlja, a pogosto *in situ* obnemore. A tu znotraj se dogajamo, zato tudi vztrajam. Skorajda hajdegerjansko hermenevtično. Verjamem namreč, da mi bo nekaj le uspelo povedati. Za zdaj naj zadostuje trditev, da ljubezen je in da je nekaj, kar nas lahko doleti, za kar smo dovzetni, kar nam kot ljudem kot takim pripade.

Ena beseda in mnogo pomenov, ki so vse prej kot istovetni. Če rečem: Ljubim te, Darja, pri tem ne gre za isto ljubezen, kot kadar rečem, da ljubim plezanje (o tem bi gotovo imela kako pripombo gospa Marie-Luise von Franz, avtorica znamenite knjige *Puer aeternus*; tudi Freudova združba bi se česa domislila) ali poezijo. Prav gotovo nismo edini, ki nas muči težava, da nimamo učinkovitega "tehničnega" izraza za intimno doživetje "ljubezni", oziroma, te totalne predanosti in zavezanosti kaki osebi ali stvari delu, ki prestopa črto le-gole-instrumentalnosti in vpelje v vsakdanjost "mistično in iracionalno" kot dejanski življenjski trenutek, ki ima svoj "korelat" tudi v izjavi*. Upravičeno grenkobni romantični sentimentalizem, sumljivi zanos in nedosledno ter pogosto gostobesedno, predvsem pa težko preverljivo in še težje prebavljivo namigovanje na "onkraj-zunaj-svetovnost",

* Teoretsko bi se dalo razmišljati o dogodku, ki napoti neposredno k tistemu pred-izhodišču, tistemu izmuzljivem dnu, ki ga nadomešča misel o sebi. Ker ljubezen ne udari samo tega, ki zase misli, da je, ampak tudi tisto, kjer se sploh še ne misli, pa vendar "ono" že je. Ljubezen na prvi pogled je moč dojeti tudi kot ontološko pozicijo. Ljubezen kot "metafizičen" dogodek *sika*.

so onemogočili zdravo upoštevanje pomembnega življenjskega segmenta ter ga potlačili v sfero "mučne in moteče privatnosti". Samo dejstvo, da se iz prikritja te zagate kuje mastne dobičke (finančne in ideološke), ne spremeni njegovega pomena. Težava se vedno znova ponavlja na mestu in v trenutku, ko poskušamo izreči "resnično besedo". In spretno nas zaplete v hermenevtični krog, ki po dejstvu spominja na krščansko dogmo. Vemo, da se bomo opekli, zato se temu raje izognemo. Pa vendar nekaterih stvari ni mogoče opisati mimo in brez "ljubezni". Tudi to, kar me zanima na "dnu poezije", je nekaj takega. Zato bom v navezavi s pesmijo še enkrat poskušal locirati to specifično, ki tu ne more mimo izraza "ljubezen".

Ljubezen kot dno pesniške izkušnje

Florinda Donner v antropološkem opisu "magičnih" prehodov (shifts) vidcev Yaqi iz "normalnega sveta" v stanja poudarjene pozornosti paralelnih "budno-sanjskih svetov" omenja misli, ki so zame kot pesnika in misleca poezije nadvse primerne za ponazoritev stvari, o katerih tu pripovedujem.*

1.) Esperanza (ena izmed Florindinih vodnic skoz sanje) na več mestih ponovi, da lahko "sanjač" ugotovi, ali je v stanju *povečane pozornosti* (dreaming-awake), na podlagi tega, da se mu stvari *odzivajo*, se mu približajo, mu *pridejo naproti*, oživijo, ali pa ne.

2.) Tak "oživljeni" sanjski svet ni stvar subjektivnega doživljanja, ampak je "sorcerer's dream", to je vzporedni *skupni* svet, ki se odpre posamezniku, ko ta zbere dovolj energije in preskoči v stanje "druge pozornosti" (second attention). Torej gre za *realnost*, dano vsakemu in vsem, ki vstopijo v "sorcerers' dreams". Opraviti imamo z "objektivnim" dejstvom, podobno kot pri t. i. "avtostereogramih", slikah, ki zahtevajo določeno spremembo v načinu koncipiranja vizualne predloge, se pa v vseh primerih vedno (kadar se) premenjajo v isto figuro: recimo v raketo, ali pa v tridimenzionalen napis "FACE", ali v globinsko gubo itd. To analogijo tu perverzno identificiram-vračam z rahlo ironično oznako antropologije kot "an exercise

* Florinda Donner: *Being-in-dreaming. An Initiation into the Sorcerers' World*. Harper Odysseys, San Francisco 1991.

of collective magic".

3.) Še posebej močna, intenzivna izkušnja "drugega sveta" seže v globino *predformalne ustvarjalnosti* same. Temeljne oblike se topijo v pred-svetovni juhi vseh mogočih (eventualnih) svetov, v jezeru nadosebne energije, kjer se ista posameznost lahko hkrati pojavlja v različnih oblikah, osebah itd. V teh poglobljenih sanjah se "budno-sanjajoči" srečujejo na različnih izkustvenih ravneh-svetovih, pri tem pa lahko umanjajo določeni "ključi", ki so zastali, ker pripadejo nivojem že preseženih sanj. Neko temeljno vedenje se odtrga-razkosa-izmakne individualnemu samopostavljanju jaza (ki se tudi tu potrdi kot lakanovski *objekt-neprosojno jedro*, ki mora biti izključeno, če naj se zavem sebe), znajdemo se v svetu drugačnih zakonitosti in drugačnih formalnih in oblikoslovnih eksistencialij. Pri tem je bistveno, da po nas (sanjajočih) *nekaj* sega, da nas v to *nekaj* vodi. Kako to izmakniti religiji ali metafiziki? Kako to točko v govoru, kjer nič ne spregovori, ujeti v govoro? Z nečim podobnim se soočim, tudi ko se vprašam o stališču, ki sproža Kantov moralni imperativ. Ali kakor mišljenje onkraj dobrega in zlega imenuje neki Friedrich Nietzsche: *gaia scientia*. Torej, ne zanimajo me metafizična ozadja teh izhodišč, ampak silni miselni rob, s katerega je moč opustiti samega sebe in se prikopati do govornice, v kateri oživijo "razpoke v času", in sicer kot dejansko ontološko in eksistencialno dejstvo konkretnega mene (Nietzsche, *Ecce Homo, Kako postaneš, kar si*). Trdim, da na nekem zanemarjenem nivoju odgovore na te prebliske dobavlja poezija. Žal, tradicionalno raztrgano in sporadično v posameznikih, ki jih različne življenjsko geometrične zagate na tak ali drugačen način "prestavljajo" v "početni čas", kjer se de facto vzajemno oplajajo kakor veliko, skrivnostno, isto življenje.

Oglejmo si tega "živega" od blizu:

*Dolgo pred večerom
te obiskuje tisti, ki je pozdrav zamenjal s temo.*

* "It's not the economy, stupid", Charles R. Morris (v: *The Atlantic*, July 1993, str. 49). Članek nima nič s temo, ki jo tu razvijam. Ukvarja se namreč s cinizmom pojmovanja vloge ameriškega predsednika kot generalnega menedžerja ameriškega gospodarstva. Toda sintagma, ki sem si jo pri njem sposodil, lepo zaokroža pojem, ki ga uporabljam.

*Dolgo pred dnevom
se zbudi
in pred odhodom razpiha sanje,
sanje, skoz katere so odmevali koraki:
Slišiš ga, kako premerja daljine
in svojo dušo vržeš za njim.**

Ali začetek znamenite elegije:

*Kdo, če bi kričal, bi me pa slišal med trumami
angelov? A recimo, da bi me eden od njih
kar na lepem objel: skopnel bi ob njem,
ki biva močnejše. Kajti lepota je le
strahotnega ravno še znosni začetek
in občudujemo jo, ker se ji sploh ne zdi vredno,
da bi nas pokončala. Vsak angel je strašen.***

Tako opremljen se spet vračam k "ljubezni". Vendar zdaj ne več kar h katerikoli, poljubni, ampak k tisti v pesmi, ki me čudi in vznemirja že od začetka tega spisa. Saj sem ravno na dnu pesmi srečal tisto, ki jo lahko imenujem šele zdaj in po ovinkih, tudi prek ezoteričnih konstruktov, ohranjajoč nekaj tiste eksistencialne atmosfere, ki odlikuje tudi poezijo. S koncepti in izrazi, s katerimi laže pokažem, kam sem se v pesmi zagledal in kako živim v trenutku njenega dejstva. Ni težko videti, da ne tolmačim, "kaj je hotel pesnik reči", ampak prej opozorjam na matico nečesa, za kar se mi v tem progresivnem svetu ne zdi vredno, da bi to zamolčal.

Nad ljubezen, ki sem jo že otipal iz več zornih kotov, se zdaj sklonim še z enim pogledom. Saj se njen končni pomen še daleč ni razkril, temveč poplesuje v prepletu nedokončanih namigov, ki vsak zase opozarja na kak ključen odtenek razumevanja, ki ga tu razvijam. Mogoče od svoje metode

* Paul Celan: *Gost* (v: *Sedem rož kasneje*). Žal me tekst omejuje, drugače bi me na tem mestu odneslo vzdolž čisto drugačne reke. Samo pomislite, da bi sledili nevidni stezi, ki vodi k takim pesmim, kot so "OSLEPI že danes", "LEŽALI SMO", in tako dalje, do tistih strašnih luči, kjer v neoprani surovosti svetlobe ni več nikogar, ki naj bi ga še raztelesilo.

** Rainer Maria Rilke: *Prva elegija* (prev. K. Kovič). Tudi tu se zaustavim, preden me strašni vrtinec ne potegne med te "v odprto z vsemi očmi zreče stvore".

preveč pričakujem. Najprej sem ljubezen razumel kot nekaj, kar zdaj zavračam, a hkrati iz spomina na njeno dejstvo tudi računam na tiste razsežnosti, ki mi ustrezajo. Tako mi, recimo, ljubezen na prvi pogled pomaga izločiti moč tistega odprtja, ko se dve povsem tuji bitji popolnoma razgalita drugo za drugo. Ljubezen kot nenadno odprtje bitja. To je gotovo nekaj univerzalnega. Nekaj, kar ne pripada zgolj rodovnemu ciklu kopuliranja. Nekaj, kar silovito razveže vsakdanjost in me "sune" v drugačno realnost. Odprtje kot dogodek "čiste" ljubezni. Se kaj takega lahko zgodi zunaj take ali drugačne "spolnosti" (sem vključujem tudi vse mogoče "sublimacijske" konstrukte)? Brez drugega (brez spolnega partnerja), v zgoščenem času poglobljene samote?

*O, plamen žive ljubezni,
Kako nežno zadiraš
V najgloblje središče moje duše!
In ker se zdaj nič več ne izmikaš,
Stori, kot je tvoja volja,
Raztrgaj plet za sladko snidenje.*

*O slastni izžig!
O sladki rez!
O rahla dlan! O pretanjeni dotik,
Ki pozna večno življenje,
Poplača vse dolgove!
Z usmrtitvijo je smrt v življenje spremenil.*

*O svetilke ognja,
V sijaju katerih
Globoke votline občutja,
Ki so bile temne in slepe,
S čudno udejanjeno lepoto
Darujejo hkrati toploto in luč svojemu ljubemu.*

*S kakšnim spokojem in ljubeznijo
Se znova zbudiš v mojem naročju,
Kjer prebivaš skrivnostno sam:
In me v svojem sladkem dihu,
Polnem dobrega in slave,*

*Pretanjeno z ljubeznijo prevzemaš.**

Torej ljubezen kot dejstvo intimnega dogodka, ki predre dno velike zavzetosti. Toda ne navzdol v neko "primarno substanco", ampak navzgor. Dno spregovori, stegne se naproti, seže proti meni, se me dotakne. Bolj se spuščam proti njemu, bolj se mu predajam, bolj se mi tudi samo preda. Pride do obrata, do neke spremembe v vzdušju in kakovosti izkustva, tisto, za kar si želimo, da se zgodi, se dogaja. Ali še boljše, tisto, kar nadvse hočem dejavno in tu, tisto – uporabimo zdaj to nesrečno besedo -, kar ljubimo, je.

Prisluhni, o ljubljeni!

*Jaz sem Stvarnost sveta,
središče in obod,*

Jaz sem tako njegovi deli kot celota.

Jaz sem Volja, ustanovljena med nebom in zemljo,

Jaz sem v tebi ustvaril dar opažanja

*samo zato, da si ti predmet mojega opažanja,
torej, če Me opaziš, opaziš samega sebe.*

Toda ne moreš me zagledati s sabo.

Z Mojim očesom vidiš tako Mene kot sebe,

S svojim očesom me ne moreš dojeti.

Ljubljeni,

Tolikokrat sem te poklical,

a me nisi slišal!

Tolikokrat sem se ti pokazal,

a Me nisi videl!

Tolikokrat sem te razveselil z dragocenostmi,

toda ti jih nisi začutil,

okusne hrane

nisi niti poskusil.

*St John of the Cross: *Living Flame of Love* (Doubleday Image Book, NY 1962, s 30) in pa: St John of the Cross: *Poems*, Penguin Classic, London 1960, s 44. Prevod *Canciones del alma en íntima comunicacion de union de amor de Dios* (Pesmi duše v intimnem občeivanju v ljubezenskem zedinjenju z Bogom) prevod iz španščine je moj.

*Zakaj Me ne moreš doseči
 preko predmetov, ki jih otipavaš?
 Ali pa Me vdihniti z vonji?
 Zakaj Me ne vidiš?
 Zakaj Me ne slišiš?
 Zakaj? Zakaj? Zakaj?
 Moje slasti zate presegajo
 vse druge slasti
 in užitek, ki ti ga nudim,
 presega druge užitke.
 Tebi sem bolj poželjiv
 od vseh drugih dobrin.
 Jaz sem Lepota.
 Jaz sem Milost.
 Ljubljeni, ljubi Me,
 ljubi samo Mene, ljubi me z ljubeznijo.
 Nihče ni bolj iskren od Mene.
 Drugi te ljubijo zaradi samih sebe:
 jaz, Jaz pa te ljubim zaradi tebe,
 toda ti, ti bežiš proč od Mene.*

*Ljubljeni,
 ne enači se z Menoj,
 kajti če se Mi približaš,
 to pomeni, da sem se ti Jaz približal.
 Bližji sem ti od samega tebe,
 od tvoje duše, od tvojega vdiha.*

*Ljubljeni, združiva se ...
 Z roko v roki
 stopiva v prisotnost Resnice,
 naj nama bo ona sodnica,
 naj ona udari pečat na Najino zlitost,
 za večno.**

*Ibn al-Arabi: *Proti zedinjenju* (v: Eva de Vitray Meyerovitch: *Antologija sufijskih tekstov*, Naprijed, Zagreb 1988, str. 42).

Kako pa je z ljubezenskim nagovorom tega "je" v luči stare znanosti? Ne pozabiva, da govorim o umetnosti oziroma o metalurgiji poezije. Ideja seveda ni izvirna, izvirno je mogoče le moje tolmačenje "poiesis" (pesniške umetnosti). Pri mislecu, ki nas je oskrbel z njim, gre za tisti vzrok (*aitia*) pesniškega dejanja, znotraj katerega neko nebivajoče ("me on" po starogrško) prehaja v bivajoče (*to on*).^{*} V slovenščini to pomeni, da se tam, kjer ni nič, pojavi neki "je". Od nivoja filozofovega izreka pa do artikulacije pesnikove izkušnje je samo še korak. Tam, kjer v molitvi orant nagovarja molčečega, se nenadoma oglasi njegov ljubljani. Pesnik, ki se vzdolž neke "premestitve" (*shift*) zgane v pesniškemu ustvarjanju, naleti v mesu svojega "doživetja" na "glas" tega pravkar ustvarjenega "to on". Seveda se v odgovoru na izjavo o telesu pesniškega doživetja skriva vprašanje o tistem, kar pesnika sploh odlikuje kot pesnika. Namreč, zakaj se pesnik ukvarja s poezijo? Kaj je v tem takega, da se zavzema za svojo "poiesis"? Tomaž Šalamun ni edini pesnik, ki za poezijo vzklikne, da je njegova gospodarica in sužnja.^{**} Tudi Dane Zajc uporabi iste besede. Njihov pomen je nedvomen: Ta, ki jo ljubimo, je naša gospodarica. Ta, ki jo ustvarjamo, je naša sužnja. Hkrati sužnja in gospodarica, prepletена kakor tiste vrtnice na grobu Tristana in Izolde. Iz ljubezni, globoke in vrele, se pesnik sklanja nad izostrene globočine v govorici, ki ga zdaj meri z drugačnimi očmi. Kjer ni bilo nič, so vrata odprta, v temni notranjosti besed se oglašča: "žival od loka zadeta. / V mraku zasijejo mile oči. / Minejo ure. Minejo leta. / Lovec je lep od njene krvi."^{***} Ljubezen, ki jo tu nagovarjamo, je seveda tista "oživela" notranjost besede, ki jo zamaknjeni v poeziji doživi kot njeno kakovost. Za človeka

* Vsi vemo, da je to iz Platonovega *Simpozija*. Gotovo pri tem ne bo odveč omeniti, kako odločilno - in odlično - je izoblikovanju novih pogledov na umetnost in še posebej na poezijo doprinesel naš nekdanji profesor Dušan Pirjevec. V zvezi s tem si preberite recimo njegovo *Filozofijo in umetnost* ali pa *Strukturalno poetiko*.

** Mislim, da gre za pesem iz zbirke *Sokol*. Če se prav spominjam, je tam sicer rečeno, da je on, Tomaž pesnik, njen gospodar in suženj, a ta mačizem še vedno govori isto. Čelan v pesmi *Ležali smo* reče isto, ko pravi: *Vladala je prisila luči*. Vallego pravi: *Ostal sem, da bi razvnel to črnilo, v katero tonem*. Rilke v *Tretji elegiji* pa:

O deklica,

t o: da smo v s e b i ljubili, ne neko prihodnje bitje,

temveč neskončno kipenje;

nemo pokrajino pod oblačno ali

čisto usodo -; t o te je, deklica, prehitelo.

*** Kajetan Kovič: *Lovec* (v: *Labrador*, str. 22).

ima gotovo poseben pomen, saj se drugače ne bi ohranila kot živa prisotnost kljub vsem mogočim anatemam in izgonom, ki so jo zaznamovali od Platona dalje. Tudi danes institucionalizirana misel simptomatično ohranja to tradicijo. Pomislimo samo na "psihooanalitike". A tu s tem ne bom nadaljeval*.

Poezija torej ni bistveno zanimiva glede na to, ali je strukturirana kot "označevalna veriga" ali kot formalna konstrukcija, ampak zaradi dejstva substancialnega razprtja: to, kar ljubim, se mi vrača s sabo, s tem (*se oglasi*), (*vstane*), (*pride naproti iz dna razprte besede*). Tu imava opraviti z "bistvenim vzrokom poezije"! Res je, da se to dogaja v jeziku in torej nujno vključuje "formalistično znanje". Toda bistveno je: Kar kot pesnik počnem, je. To pa, ta "je", je drugačna razsežnost, ki se razkriva v govoricu in z njo vstaja v svet. Oziroma: iz sveta. Saj to, proti čemur smo se odpravili, zdaj prihaja naproti v drugačni luči. Temu prihodu naproti, temu "oživetju besede" sredi sveta in javnega življenja so v Platonovem času rekli *enthousiasmos*. Ali božansko navdihnjenje. Toda ne zamešajmo take pesniške naravnosti (*shift*) s kakšno omamo ali norostjo. Pesnik prav gotovo ni izgubljen za svet, zamaknjen v individualne halucinacije. V današnjem času to pomeni, da je na pramene stvarnosti pozoren še na drugačen način. Na način, ki se ne podreja le aktualni ideologiji dobičkanosti ali dograjevanju moči, ampak razpre svojo misel za bližino, namreč da "resnična misel" govori tu, kjer sem. Izuril se je že za načine sveta in sredi njega se dogaja to "bitje" v razpoki iz-časa. Seveda ostaja vprašanje o tem, kaj to pomeni za svet, tu neodgovorjeno. Še eno izmed nekaterih bistvenih. A sledimo pesniku skoz "rano" v razpočenem obrazu sveta:

*Zjutraj; neki mesec se pojavi na nebu,
sestopi z neba in me pogleda:
kakor sokol, ki na lovu plane za ptico,
me mesec očara in odnese v nebesne višave.
Ko se pogledam, se ne vidim več,*

* Lep primer za to je odnos do poezije, ki ga ima odločevalna skupina (še posebej njen načelnik Rastko Močnik) slovenske fundacije Soroš. Ta, seveda simptomatično, z neomajnega, že a priori odklonilega stališča, kategorično zavrača, da bi podprla karkoli v zvezi s poezijo. Omenjena drža – preža, ki ima morebiti kakšno psihosomatsko ozadje, sega tako daleč, da, na žalost, omenjeni v poeziji vidi celo svojega "primarnega sovražnika", prek katerega sploh lahko vpelje svoj "politiški diskurz".

ker v tem mesecu postane moje telo milostno podobno duši.

In ko potujem z dušo, razen meseca ne vidim nič, dokler ni povsem razkrita skrivnost Božjega oznanjenja.

Devet nebesnih sfer je popolnoma utonilo v mesec, barka mojega bitja pa do konca sredi tega morja.

Morje se razlomi v valove, um se spet pojavi: pokliče; tako je s tem.

Morje se spremeni v peno, v vsakem izmed njenih mehurčkov se je oblikovalo nekaj, nekaj se je utelešalo.

*A vsak izmed mehurčkov utelešene pene, ki je prejel od morja znamenje, se takoj razpoči in postane duh sredi Oceana.**

Tu pesem nakazuje še nekaj več. Ta nenavadna povezanost "ljubezni" in besede (ob primeru poezije), ki sporoča o vznemirljivih i-realijah materialističnih razpok. Namreč, mar je za to razprtje *poiesis* nujno potrebna označevalna dejavnost (*tehne*, obrt). Moderno rečeno, se vprašanje glasi takole: Ali smo za doživetje tega premika (odpreti se za "ljubezen") vezani na označevalec? Mar je moč stopiti v tej ljubezni onkraj označevalca, umolkniti, se razbliniti za "vedenje", vstopiti v nered pred-človeškega sveta, misliti z "realnim"?

Tudi na to vprašanje ne bom odgovoril. Res pa je, da pesnika notranja izkušnja potegne iz utečenega toka in ga odpre v drugačen, počezan čas. Nemalokrat neustrezno imenovan tudi večnost. Poglejmo si še eno Celanovo pesem.

OSLEPI že danes:

tudi večnost je polnejša oči -

v njej

se utaplja, kar je pomagalo slikam

prepotovati pot, kakršno so prešle,

v njej

*Galal ad-Din Rumi: *Devet nebesnih sfer* (v: *Diwan-e-Shams-e-Tabriz*, 649, Eva de Vitray Meyerovitch, AST, str. 96); prevod iz hrvaščine je moj. Rumi je seveda slavni Mevlana.

*ugaša, kar je tudi tebe iztrgalo jeziku
z nekim gibom,
ki si ga dopustil, da se zgodi kot
ples dveh besed iz čiste
jeseni in svile in Niča.**

V večnosti se torej hrani pesnik. V slepi notranjosti besede vstopi ta, ki ji dopusti, da ga iztrga iz vsakdanjega jezika z gibom ostre prisotnosti. Odprto živi pesem v pesniku. Stvari oživijo z novimi očmi.** A kako nastopa tu znotraj, v "prisiljeni svetlobi čiste jeseni in svile in Niča" ta "je"?

Nekaj ostrega in strašnega, zaledenelo otrpnjenega in zgoščenega ter popolnoma obmirovanega zre znotraj odprtega prostora tega "je". Razumimo to prav. Nihilistično s koncem metafizike. Analogno rečeno: Iskatelj Boga, tisti na obupni, a potrpežljivi sledi božjega molka, stopi v svetli krog njegovega oznanjenja. Zgodi se "samorazkritje biti ekstatični odprtosti zanjo", kot piše Pirjevec. A tu ne segam tako visoko. Pesnik je nižji, je "neizpran, neposlikan" (Celan). Gre za zavrnitev metafizičnega vznemirjenja. "Tu, kjer smo, zemeljski, zmerom." (Celan, *ibid.*) Odločilno je seveda, da pesnik ne govori iz pričakovanja in ugibanja, ne iz približevanja, *ampak iz dejstva in prisotnosti* – iz tega prozaičnega in zelo golega "je". To, biti to, biti v razprtosti in sredi tega strašno trdega in na vseh straneh zročega "je". Tako govorim o poeziji, govorim z njo in iz nje. In ona iz mene. Iz takšnosti, ki ne potrebuje manifesta. In iz gotovosti. Ki kakor pod vodo napredujoča lava raste iz okamenelih konic svojih osredotočenih grebenov. Kajti to je roka reka, ki se s pesmijo steguje iz bitja.

Beremo! Seveda. Z mislimi drugih se prikopljemo do lastnih. In s pesmimi drugih pridemo do svojih. In ko se v pesmi oglašajo tisto, kar nam prihaja naproti, mi pa to imenujemo ljubezen – ker to pač ljubimo –, potem z naproti prihajajočo ljubeznijo, ki je samo naša lastna (isto, ko se odpremo za tisto, kar nas nagovarja, ko ga nagovarjamo; spomnimo se še enkrat Ibn

* Paul Celan (v: *Lirika* 57, prev. Niko Grafenauer, str. 87).

** William Blake: *Auguries of Innocence*, uvodna štirivrstičnica v prevodu Miha Avanza (v: *Lirika* 42).

*V Zrnu peska videti cel Svet
in Nebo v Roži na poljani,
Večni čas imeti v hip ujet
in Neskončnost obdržati v dlani.*

al-Arabijeve pesmi), prihaja nekdo, tisti jaz, ki mu grem naproti. Kje sem torej, kdo sem? Srečava se, se prekrizava v istem, izginem, da "si". V našem primeru pomeni "biti na izviru", izvirati. Presunljivo in nedoumno pa je to sovpadanje, da se tu srečujejo govorica in substanca, ljubezen in prenikavost, neznanje in veščina, znanje in nemoč, zgodovina in prisotnost. Ta in ta svet. Ta, ki hiti proti nekemu dobičku (ne vedno), ki ga zaokroži smrt, in ta, ki drhti zamaknjen in v dotiku.

*In on, ko je ležal, olajšan in pod
dremotnimi vekami pretapljal sladkost
tvoje lahne prikazni v predokušeni spanec -:
z d e l se je kot na varnem ... A z n o t r a j: kdo je
odbijal, kdo je ustavljal znotraj valove izvira?
Ah, n i b i l o v spečem previdnosti; spal je,
a v sanjah, v vročicah: kako je zaplaval.
On, nov in preplašen, kako je bil zapleten,
z brstečimi viticami notranjega življenja
že v vzorce zapreden, v dušečo rast, v živalsko
kipeče oblike. Kako se je ves predajal -. Ljubil.
Ljubil svojo notranjost, njeno divjino,
ta pragozd, na katerega nemi podrtosti
je svetlozeleno stalo njegovo srce. Ljubil. Zapustil,
pognal skoz korenine nazaj v silni začetek,
ker je bilo njegovo majhno rojstvo že preživeto.
Ljubeče se je potapljal v starejšo kri, v soteske,
kjer je počivala groza, še sita očetov. In slednja
strahota ga je poznala in mu, kot poučena, mežikala.
Da, groza se je smehljala ... Redkokdaj
si se, mati, ti tako nežno smehljala. Kako da je ne bi
ljubil, ko pa se je smehljala. Ljubil jo je
p r e d tabo, ker je bila, ko si ga že nosila,
stopljena z vodo, ki daje lahkoto klijočemu.**

Iz "starejše krvi" pričajo pesniki, ki so nemočno postavljeni v mero

* Rainer Maria Rilke: *Tretja elegija*. Prevedel Kajetan Kovič, Knjižnica Kondor 105, str. 47.

ljubezni že pred rojstvom. Toda to niso pesniki, ki bi zase, za svoj stan, varovali ogenj in ognjišče, ampak tisti, ki so postali pesniki šele kasneje. Kakor da so se zbudili iz sanj in se zagledali na slemenu stare hiše, oblite z mesečino. A zdaj so že nasmejani od divje notranjosti, v kateri so se spozabili. Šele kasneje zaskrbljeni. Ker kot ljudje so spraševali za pot po neznanih hribih. Hodili od tega do onega, zamišljeni zaradi njihovih nerazumljivih napotkov in bleščeče retorike. In kot sogovorniki spregovorili z mesta, kjer si ti nekoč stal, do tesnobe in bolečine odprt v golo materialnost vesolja. Od kod pa si prišla, takrat, obrisana z ostro zarezo v noč, najvišje odpovedana in ena z zadnjim robom zapisanih besed? Človek je, ki stoji v odprtini večera s tvojo krvjo v navadnih žilah. Človek sprašuje, vsakdanji človek stopi v luč razkrivajočega vprašanja in sestopa po temnih hodnikih v podrasti divjine. In ko se vrne iz navadnega gledanja, osrčen v srečanju, o katerem priča z vsakim vlaknom svojega bitja, mu nadene masko pesnika. Preneha biti človek in postane pesnik. Eden izmed ideoloških arhetipov teologije moči. Most do tako imenovanega problema "smrti umetnosti", ki ga tu le nakazujem. Človek pa ves ta čas zaljubljeno živi drugje.

Maja 1994